

УДК 327.39(477)

Матяж С.В., аспірантка кафедри державної політики та менеджменту Інституту державного управління МДГУ імені Петра Могили, магістр державного управління, магістр з соціальної роботи МДГУ імені Петра Могили.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена основним проблемам забезпечення національної безпеки України на шляху інтеграції до євроатлантичної спільноти.

The article is devoted to the basic problems of providing of national safety of Ukraine on a way on the way of integration to euroatlantic association.

У період світових трансформаційних перетворень у геополітичній сфері, забезпечення національної безпеки України сьогодні є досить актуальним питанням.

На даний час загроза національним інтересам досягла рівня, який вимагає розробки і впровадження системної політики їх захисту, передусім підвищення ефективності державного управління у сфері забезпечення національних пріоритетів.

Концептуальні положення національної безпеки України викладені у Законі України “Про основи національної безпеки України”, в Указі Президента України “Про воєнну доктрину України” та інших нормативно-правових актах, а також в міжнародних договорах України.

Метою даної статті є аналіз забезпечення національної безпеки України в умовах євроатлантичної інтеграції.

Необхідно зазначити, що національна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам. Пріоритетами національних інтересів України є: Гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина; розвиток громадянського суспільства, його демократичних інститутів; захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України; зміцнення політичної і соціальної стабільності в суспільстві; забезпечення

розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, Гарантування вільного розвитку, використання і захисту російської, інших мов національних меншин України; створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки та забезпечення постійного зростання рівня життя і добробуту населення; збереження та зміцнення науково-технологічного потенціалу, утвердження інноваційної моделі розвитку; забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів; розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу, зміцнення фізичного здоров'я нації, створення умов для розширеного відтворення населення; інтеграція України в європейський політичний, економічний, правовий простір та в євроатлантичний безпечний простір; розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами світу в інтересах України [5].

Національна безпека держав може забезпечуватися двома способами: за рахунок участі у потужних військових блоках або за допомогою самостійного потенціалу. Починаючи з 1992 року і до 1996 року ядерна зброя в Україні була ліквідована. У результаті цього наша держава позбулася могутнього військового потенціалу. Відмова України від засобів ядерного стримування та її приєднання до договору про нерозповсюдження ядерної зброї в якості без'ядерної держави унеможливили

формування самодостатньої системи безпеки України. З ліквідацією ядерної зброї Україна втратила можливість самостійно ліквідувати як загрози з використанням зброї масового знищення, так і небезпеку із застосуванням звичайних озброєнь.

Економічний стан в Україні не дозволяє розвинути в найближчий час армію, яка б могла повноцінно захищати національні інтереси. Збройні сили в країні радикально скорочуються, починаючи з 1992 р. У 1992 році вони становили 780 тисяч військовослужбовців. У 1996 році Збройні сили України налічували лише 245 тисяч осіб [7, с. 87]. Таким чином, надійно Гарантувати безпеку України можна лише за допомогою союзницьких відносин із стороною, в якій є військовий потенціал. У свою чергу, наша держава має унікальне для європейської безпеки геостратегічне значення. Цей факт спричиняє підвищений інтерес Альянсу до нашої країни. Геополітичне становище України має ту перевагу, що її територія є достатньо великою та зручно розташованою. Завдяки своїм розмірам, стратегічному і геополітичному розташуванню вона здатна посісти гідне місце в системі загальноєвропейської безпеки.

Ідея співпраці з євроатлантичними структурами як запорука дотримання основних інтересів безпеки України, отримала поштовх наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. Це відбулося внаслідок розширення НАТО до кордонів України та завдяки тому, що країни Альянсу демонструють значні політичні, економічні та військово-технічні успіхи. Відносини між НАТО та Україною було офіційно започатковано у 1991 році, коли, відразу після розпаду Радянського Союзу та набуття державного суверенітету, Україна вступила до Ради північноатлантичного співробітництва, а згодом її перейменовано на Раду євроатлантичного партнерства. У 1994 році Україна приєдналася до програми НАТО “Партнерство заради миру” – співпраця в галузі безпеки й оборони між НАТО та країнами-партнерами на двосторонній основі [7, с. 76].

Зміцненню європейської безпеки та стабільності сприяли також приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, врегулювання суперечок з сусідніми країнами стосовно кордонів та статусу національних меншин. Крім того, Україна задекларувала свій намір прискорити інтеграцію до європейських та євроатлантичних структур у 1997 році, коли була підписана Хартія про особливе партнерство Україна – НАТО, у якій визначається можливість демократичної України для стабільності в Європі. У травні 2002 року Президент заявив, що перспективною метою України є набуття членства в НАТО.

Для України виявляється привабливою демократичність вирішення міждержавних проблем у межах НАТО, а також геополітичний плюралізм серед країн Західної і Центральної Європи. Українські національні інтереси можуть бути

реалізовані в межах Альянсу, де враховуються інтереси всіх партнерів. Завдяки своїм можливостям у сфері безпеки Україна може розраховувати на дуже важливе місце в системі євроатлантичних відносин. Крім того, чимало національних інтересів України є близькими, а подекуди й тотожними інтересам членів НАТО. Насамперед це стосується збереження суверенітету, незалежності й територіальної цілісності України. Організація Північноатлантичного договору є на сьогодні найбільш ефективним механізмом забезпечення стабільності в світі. Інтерес Альянсу стосовно членства інших країн в Організації полягає, передусім, у посиленні безпеки євроатлантичного регіону. НАТО приділяє увагу відносинам у розвитку співробітництва з Україною у багатьох сферах, оскільки наша держава представляє собою країну, від якої багато в чому залежить мир на європейському континенті.

В умовах сучасної воєнно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО. Тому для України є важливі такі дії як посилення співробітництва із світовими, європейськими і регіональними структурами колективної безпеки, зміцнення довіри між державами та проведення політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки.

Виходячи з того, що НАТО є Гарантом безпеки і стабільності в Європі, Україна готується до повноправного членства в цій організації.

Активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО та пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики. Існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Основи такої політики і визначає Концепція національної безпеки України, в якій зазначаються основні принципи забезпечення національної безпеки:

- пріоритет прав людини;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів;
- адекватність заходів захисту національних інтересів реальним та потенційним загрозам;
- демократичний цивільний контроль за воєнною сферою, а також іншими структурами в системі забезпечення національної безпеки;
- додержання балансу інтересів особи, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність;
- чітке розмежування повноважень органів державної влади [10].

Національна безпека України досягається шляхом проведення виваженої державної політики відповідно

до прийнятих доктрин, стратегій, концепцій і програм у таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, екологічна, науково-технологічна, інформаційна тощо.

Конкретні засоби і шляхи забезпечення національної безпеки України обумовлюються пріоритетністю національних інтересів, необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз цим інтересам, і ґрунтуються на засадах правової демократичної держави. В умовах глобалізації сучасного світу українське суспільство буде змушене поступово перейти від етапу становлення національної державності до етапу розширення зони своєї відповідальності за межі власного соціально-державного простору.

Кооперативна безпека, пошук підходів до якої, поряд з іншими європейськими і трансатлантичними структурами, активно веде НАТО, має стати для України Гарантією власної безпеки.

Основною метою існування НАТО, визначеною у Вашингтонському договорі, залишається захист свободи і безпеки її членів як політичними, так і військовими засобами. Спираючись на пріоритет прав і свобод людини і верховенства права, Альянс з самого початку свого існування працює над забезпеченням тривалого мирного порядку в Європі, але на перешкоді досягненню цієї мети може стати криза чи конфлікт поза межами євроатлантичного регіону. Отже, НАТО не тільки забезпечує: оборону своїх членів, а й допомагає підтримувати мир і стабільність поза географічними межами території країн Північноатлантичного договору через партнерство і операції з врегулювання кризових ситуацій.

Керівним принципом діяльності Альянсу є спільні зобов'язання і взаємна співпраця між суверенними державами заради неподільної безпеки усіх його членів. Солідарність і єдність серед членів Альянсу, які проявляються у щоденній співпраці в політичній і військовій сферах, Гарантують, що жодна з країн-членів не буде змушена покладатись лише на свої сили у подоланні головних викликів її безпеці. Не позбавляючи країни-члени їхнього права й обов'язку брати на себе суверенну відповідальність у сфері оборони, Альянс дає їм можливість виконати основні завдання національної безпеки завдяки колективним зусиллям.

Головні завдання безпеки НАТО описані в Стратегічній концепції Альянсу, у якій викладено вказівки найвищого рівня щодо політичних і військових засобів, які використовуються для виконання завдань Альянсу.

Стратегічна концепція, вперше опублікована у 1991 році, відображає головну мету НАТО – безпека її членів, а також співпраця з колишніми суперниками задля розширення загальноєвропейської безпеки. Даний документ був оприлюднений як публічний документ, відкритий для обговорення і коментарів парламентів, фахівців у галузі безпеки,

журналістів і широких кіл громадськості. Стратегічна концепція була переглянута у 1999 році, коли союзники взяли на себе зобов'язання забезпечувати не тільки спільну оборону, але й мир і стабільність у ширшому євроатлантичному регіоні. Концепція містить такі аспекти як:

- широкий підхід до безпеки, який охоплює політичні, економічні, соціальні та екологічні чинники, а також оборонний вимір Альянсу;
- міцні трансатлантичні відносини;
- утримання військової спроможності Альянсу, необхідної для забезпечення ефективності військових операцій;
- розвиток оборонних можливостей європейських членів Альянсу;
- збереження адекватних структур і процедур запобігання конфліктам і врегулювання кризових ситуацій;
- ефективне партнерство з країнами-нечленами НАТО на основі співпраці і діалогу;
- розширення Альянсу і політика відкритих дверей для вступу нових членів;
- продовження роботи щодо укладання далекосяжних угод з контролю за озброєнням, роззброєння та боротьби з розповсюдженням зброї масового знищення [4, с. 19].

У Стратегічній концепції також описано спеціальні завдання Альянсу: забезпечити одну з невід'ємних основ стабільного середовища безпеки в євроатлантичному регіоні, що ґрунтується на посиленні демократичних інституцій і мирному підході до розв'язання суперечок, у якому жодна країна не буде спроможна залякувати чи примушувати будь-яку іншу країну за допомогою загрози або застосування сили. Стратегічна концепція НАТО у статті 37 зазначає, що “Україна посідає особливе місце в євроатлантичному просторі безпеки і є важливим і цінним партнером у справі розвитку стабільності та спільних демократичних цінностей. НАТО зобов'язується й надалі зміцнювати своє партнерство у справі розвитку стабільності та спільних демократичних цінностей... Альянс продовжує підтримувати суверенітет і незалежність України, її територіальну цілісність, демократичний розвиток, економічне процвітання та її без'ядерний статус, які НАТО вважає важливими чинниками стабільності та безпеки в Центральній і Східній Європі, а також у Європі загалом” [7, с. 91].

Важливою складовою національної безпеки України є воєнна безпека, яка визначається як стан захищеності національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності від посягань із застосуванням воєнної сили. Головною метою забезпечення воєнної безпеки України є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері та створення сприятливих умов для Гарантованого захисту національних інтересів.

В Указі Президента України “Про воєнну доктрину України” визначені умови забезпечення воєнної безпеки: зміцнення довіри між державами,

поєднанню з метою зниження загрози використання воєнної сили, проведення політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки; посилення співробітництва із світовими, європейськими і регіональними структурами колективної безпеки. В умовах сучасної воєнно-політичної обстановки інтереси національної безпеки України зумовлюють істотне поглиблення відносин з НАТО [9].

Активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до Альянсу, пов'язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики.

Рішучість та послідовність дій України на шляху до євроатлантичної спільноти підкреслено у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради. У його спеціальному розділі “Євроатлантична інтеграція України: сучасний стан та перспективи” ще раз наголошено, що вступ України до НАТО дозволить країні ефективніше захищати свої економічні й політичні інтереси в Європі і світі, отримати доступ до високих технологій, зробити свій внесок у справу оборони євроатлантичних країн, а також допоможе укріпити демократію. Однак для досягнення цих цілей в Україні треба ще багато працювати, і саме цьому

сприятиме розвиток взаємовигідного співробітництва України і НАТО в науковій та військово-технічній сферах [1, с. 100].

Підсумовуючи вищесказане, можна зазначити, що національна безпека країни може бути забезпечена або за допомогою могутнього потенціалу стримування, або ж за рахунок участі у впливових потужних організаціях. Зміцнення держави, забезпечення постійного зростання усіх складових могутності країни – політичної, економічної, військової та отримання максимально високих Гарантій зовнішньої безпеки можливе лише за умови інтеграції у євроатлантичне співтовариство. Відмова України від засобів ядерного стримування практично унеможливила формування самодостатньої системи безпеки України. Без'ядерна Україна не може розраховувати на успіх у протистоянні з ядерною державою, якщо воно відбуватиметься без військово-політичної допомоги Україні з боку іншої ядерної держави чи союзу держав. Крім того, економічна ситуація в країні істотно знижує можливість самостійно розвинути у найближчій перспективі військовий потенціал стримування, достатній для захисту національних інтересів України власними силами. Вступ до НАТО – ефективної і перевіреної часом структури міжнародної безпеки, яка Гарантує державам Західної Європи вільний демократичний розвиток протягом усієї епохи відповідає національним

ЛІТЕРАТУРА

1. Військово-технічна політика країн-членів НАТО: організаційні аспекти співробітництва України з Альянсом. Вип. 10 / За заг. ред. д.т.н., академіка НАН України В.П. Горбуліна. – К.: ДП “НВУ “Євроатлантикінформ”, 2005. – 232 с.
2. Гудби Д., Бувальда П., Тренін Д. Стратегія стабільного мира. Навстречу євроатлантичному сообществу безопасности. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 208 с.
3. Державне управління процесами формування і реалізації оборонної політики України. Вип. 28 / За заг. ред. д.т.н., академіка НАН України В.П. Горбуліна. – К.: ДП “НВУ “Євроатлантикінформ”, 2006. – 240 с.
4. Довідник НАТО. – 2006. – 383 с.
5. Закон України “Про основи національної безпеки України” // Вибрані основоположні документи НАТО та Україна – НАТО. – К.: Тов. “Інсайт-плюс”, 2006. – С. 62-72.
6. НАТО і Україна. – К.: Т-во “Знання” України, 2007. – 24 с.
7. Палій О. Навіщо Україні НАТО? – К.: Дніпро, 2006. – 141 с.
8. Стратегія відносин України і НАТО // Урядовий кур'єр. – 2002. – 25 травня. – С. 2.
9. Указ Президента України “Про воєнну доктрину України” // Вибрані основоположні документи НАТО та Україна – НАТО. – К.: Тов. “Інсайт-плюс”, 2006. – С. 81-92.
10. http://www.ieac.org.ua/index.php?id=15&ch_id=17&ar_id=276&as=0.